

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วาจามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ได้อาศัยวาจาหรือการพูดอันเป็นกระบวนการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วสำหรับติดต่อทำความเข้าใจกัน นับตั้งแต่การสนทนาในชีวิตประจำวันไปจนถึง การเจรจาด้านการทูตระหว่างประเทศ ซึ่งต้องใช้ความสามารถทางวาจาจึงจะสัมฤทธิ์ผลสมเจตนาของผู้นพูด แต่ถ้าผู้พูดคนใดไม่รู้จักใช้วาจาให้เหมาะสมกับผู้ฟังและสถานการณ์ ผลที่ได้รับนอกจากจะไม่ประสิทธิผลตามความต้องการแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด สร้างความขัดแย้งขึ้นในจิตใจ ทำลายความเป็นมิตร ถึงขั้นก่อศัตรูก็เป็นได้ ดังนั้นวาจาหรือการพูดจึงจัดว่ามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไปในสังคม แม้ในปัจจุบันจะเป็นยุคของโลกไร้พรมแดน หรือโลกาภิวัตน์ เพราะสื่ออิเล็กทรอนิกส์เข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกวงการ และก้าวรุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ส่งผลให้มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างสะดวกรวดเร็วทั่วทั้งโลก แต่ถึงกระนั้นการสื่อสารด้วยการพูดหรือวาจายังคงมีความสำคัญอยู่ เพราะคนเรายังต้องการพูดคุยสนทนากันในชีวิตประจำวัน เพื่อความรื่นรมย์หรือจรรโลงใจตามปกติวิสัยของมนุษย์

เรื่องของการพูดมิได้มีความสำคัญเฉพาะในวงสังคมทั่วไปเท่านั้นทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญด้านวาจาหรือการพูดไว้มิใช่น้อย พระพุทธองค์ทรงสอน ธรรมะสำหรับชีวิตประจำวัน เช่น ในสังคหวัตถุ ๔^๑ ทรงสอนเรื่อง ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ ซึ่งมีความหมายว่า วาจาเป็นที่รัก วาจาจุดดimpleน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ่งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตามในราชสังคหวัตถุ ๔^๒ ทรงสอนเรื่อง วาขเปยยะ หรือวาจาเปยยะ ซึ่งมีความหมายว่าความมีวาจา

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๑.

ดูดดื่มน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัยไพเราะ สุภาพ นุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

นอกจากธรรมสำหรับชีวิตประจำวัน พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเกี่ยวกับการพูดไว้ เช่น ใน มรรคมีองค์ ๘ หรือ อริยอัฏฐังคิกมรรค ซึ่งแปลว่า ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐมีหัวข้อ สัมมาวาจา (ข้อ ๓ ในมรรค) ซึ่ง หมายถึง เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจจริต ๔^๓ วจีสุจจริต หมายถึง ประพฤติ ชอบทางวาจา มี ๔ อย่าง คือ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูด เพื่อเจ้อ

ในมงคลสูตร^๔ พระพุทธองค์ทรงสอนความเป็นมงคลไว้ ๓๘ ประการ วาจาหรือการพูด ทรงสอนไว้เป็นมงคลอันดับที่ ๑๐ ความว่า สุภาสิตา จ ยา วาจา เอตมมงคลมุตตมัม แปลว่า วาจาสุภาสิต เป็นมงคล (ความดี) อันสูงสุด

จากที่ยกมากล่าวข้างต้น แสดงว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่วาจา หรือการพูด เป็นอันมาก

นอกจากนี้ในวงการวรรณกรรมไทย มีวรรณคดีไทยหลายเรื่อง^๕ กวีผู้รจนาได้กล่าวถึง การพูดในแง่มุมต่างๆ กัน ดังเช่นบทละครพูดเรื่อง วิวาห์พระสมุทรบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพูดว่าเป็นอันดับหนึ่ง ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

ปากเป็นเอกเลขเป็นโทโบราณว่า	หนังสือตรีมีปัญญาไม่เสียหลาย
ถึงรู้มากไม่มีปากลำบากกาย	มีอุบายพูดไม่เป็นเห็นป่วยการ
ถึงเป็นครูรู้วิชาปัญญามาก	ไม่รู้จักใช้ปากให้จัดจ้าน
เหมือนเต่าฝิ่งนั่งซื้อฮื้อรำคาญ	วิชาชาญมากเปล่าไม่เข้าที่ ^๖

สุนทรภู่กวีเอกสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีลิ้น (การพูด) เป็นอาวุธร้ายแรง ประจำตัว ซึ่งสามารถประหัตประหารศัตรูได้ตามความต้องการ ดังปรากฏในนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอนนางวาฬีใช้วาจายั่วอุศเรนจนอกแตกตาย ความว่า

^๓ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗; อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๘๔๐/๓๒๗.

^๔ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๕/๓; ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๐๐, อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึง “งานหนังสือ งานประพันธ์ บท ประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง” และวรรณคดีหมายถึง “หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดีมีคุณค่าเชิง วรรณศิลป์ถึงขนาด”.

^๖พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิวาห์พระสมุทร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิ ราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙), หน้า ๒๖.

จะพลิกพลั้วชีวาเป็นอาวุธ ประหารบุตรเจ้าลังกาให้อาสัญ
ต้องตัดศึกลี้กล้ำที่สำคัญ นางหมายมั่นมุ่งเห็นจะเป็นการ^๗

นอกจากงานวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงความสำคัญของการพูดหรือวาทะดังกล่าวแล้ว ยังมีงานวรรณกรรมบางเรื่องที่ไม่ได้กล่าวถึงความสำคัญของวาทะโดยตรงเช่นเรื่องที่ยกมากล่าวข้างต้น แต่มีวาทะในหลายรูปแบบปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนั้น ซึ่งกวีผู้นิพนธ์จงใจเจนาด้วยกลวิธีที่แยบยลเพื่อนำเสนอต่อผู้อ่านให้วินิจฉัยและวิเคราะห์ห้วงพิภพตามทัศนะของตน ผู้อ่านที่สนใจติดตามงานวรรณกรรมเรื่องนี้จะได้พบคำประพันธ์หลายตอนที่มีวาทะต่างลักษณะกันไป อาจแบ่งแนวคิดทางพระพุทธศาสนาบ้างทางจิตวิทยาบ้าง ทางวาทวิทยาบ้าง วรรณกรรมเรื่องที่ว่านี้ก็คือ เรื่อง “ลิลิตตะเลงพ่าย” ซึ่งเป็นบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

วรรณคดีเรื่อง “ลิลิตตะเลงพ่าย” เป็นบทนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กวีเอกของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้ซึ่งต่อมาได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นบุคคลดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมระดับโลกประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๓

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ผู้นิพนธ์มุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงกระทำสงครามมหายุทธหัตถีมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาโอรสของพระเจ้ากรุงหงสาวดีแห่งแผ่นดินตะเลง คือ พม่ามอญ ที่กระตือรือร้นในยุคนั้น วิจารณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นที่ลือเลื่องขจรขจายไปทั่วนานาแคว้นใกล้เคียงสมัยนั้น เป็นที่คร่ำครวญกันทั่วหน้า ส่งผลให้สยามประเทศว่างเว้นศึกสงครามไปนานนับร้อยปี

ลิลิตตะเลงพ่ายแม้จะเป็นวรรณคดีประวัติศาสตร์ แต่ก็ได้แห่แห่งแล่งแกร่งกร้าวไร้สรวรรณศิลป์ ตรงกันข้ามกลับอุดมด้วยอรรถรสและสุนทรียรสทางวรรณคดี ได้รับการยกย่องจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณคดีไทยหลายท่านว่าเป็นวรรณคดีที่มีความไพเราะมากที่สุด ดังเช่น อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวว่า “บรรดาลิลิตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย นับว่าเป็นเอกกว่าหนังสือลิลิตอื่น”^๘ และอาจารย์เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงเนื้อเรื่องของลิลิตตะเลงพ่ายว่า “มีลักษณะคล้ายมหากาพย์ (Epic) มีความดีเด่นในเชิงวรรณคดี ดีทั้งการจัดสรรความไพเราะในกระบวนการใช้ถ้อยคำ ความไพเราะในบทสนทนา การบรรยาย ตลอดจนความดีในกระบวนการอุปมาอุปไมย”^๙

^๗พระสุนทรโวหาร, **พระอภัยมณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๑๔.

^๘เปลื้อง ณ นคร, **ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๓๕๘.

^๙เจือ สตะเวทิน, **ประวัติวรรณคดีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๑.

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นบทกวีนิพนธ์ที่นอกจากได้รับการยกย่องดังกล่าวแล้ว ยังมีความพิเศษกว่าวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ด้วยการที่กวีได้จินตนาการให้มีตัวละครสำคัญในเรื่องและกำหนดบทบาทให้กล่าววาทะในลักษณะแปลกแตกต่างกันไป ผู้อ่านจะสัมผัสได้ถึงลีลาของวาทะในแต่ละแบบ วิธีพูดที่นุ่มนวลชวนชื่นฉ่ำใจ ละลายความขัดเคือง โน้มน้าวใจให้คล้อยตาม ของตัวละครผู้หนึ่ง ในขณะที่ฟังวาทะของอีกตัวละครหนึ่ง กลับสร้างความร้อนรุ่ม เจ็บแปลบในหัวใจรู้สึกเหมือนถูกหมิ่นหมาย และยังมีการพูดหรือวาทะในแบบอื่นอีก ซึ่งผู้อ่านจะพบได้ในลิลิตตะเลงพ่าย อันบ่งถึงพระอัจฉริยภาพในเชิงวรรณศิลป์ของกวีผู้นิพนธ์ที่บรรจงเรียงถ้อยร้อยคำวิจิตรบรรจงส่งผลให้ผู้อ่านดื่มด่ำซาบซึ้งในสุนทรียรสของบทประพันธ์

อนึ่ง ความ “พิเศษ” ของเรื่องตะเลงพ่ายที่จะมองข้ามเสียมิได้ นั่นคือวาทะที่ปรากฏในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของวาทะ หรือการพูด อันเป็นเครื่องมือสื่อสารที่จำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ วาทะเป็นเครื่องมือผูกมิตรและสร้างศัตรูได้ในเวลาเดียวกันขึ้นอยู่กับวิธีพูดของแต่ละบุคคล เรื่องลิลิตตะเลงพ่ายให้อูทาหรณ์แก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี แม้จะเป็นบทนิพนธ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ มาจนถึงปัจจุบันสมัยรัชกาลที่ ๙ นี้ วาทะในบทสนทนาจากเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายสามารถชี้ให้เห็นชัดว่า จะพูดให้คนชอบ หรือจะพูดให้คนชังได้อย่างไร และจะพูดให้คนฟังคล้อยตาม หรือขัดแย้งได้อย่างไร เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด เรื่องของวาทะหรือการพูดยังคงเป็นเรื่องที่ทุกคนในสังคมควรคำนึง และประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม มิฉะนั้นอาจสร้างความขัดแย้ง แยกแยะตั้งแต่ทางความคิด ทางกรกระทำ นำไปสู่ความร้าวฉานในสังคม จนถึงขาดความเป็นเอกภาพของชาติ ขาดสามัคคีธรรม และไร้สันติสุขในที่สุด

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและคุณค่าของวาทะหรือการพูด และสนใจวาทะที่ปรากฏในเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งนับว่าแปลกกว่าวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ทั้งน่าจะนำมาประยุกต์ใช้ได้ดีในสังคมปัจจุบัน ซึ่งกำลังตกอยู่ท่ามกลางกระแสแห่งความขัดแย้งอย่างรุนแรง ทั้งด้านความคิดและการแสดงออก โดยเฉพาะในเชิงวาทะอันเป็นชนวนไปสู่ความขุ่นเคืองมีรัฐบาล ลิลิตตะเลงพ่าย จึงเป็นวรรณกรรมที่น่าศึกษา นำวิเคราะห์วิจารณ์ในรายละเอียดอย่างกว้างขวางและลุ่มลึก เพื่อเป็นอุทาหรณ์ประจักษ์แก่สังคมไทยยุคนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นเป็นการสมควรที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์วาทะที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย”

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทวิทยาของไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์พุทธวาทีทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และนำมาประยุกต์ในวิถีชีวิตประจำวัน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบ ทฤษฎีวาทีทยาตะวันตกและที่นำมาประยุกต์ในด้านการศึกษาวาทีทยาของไทย

๑.๓.๒ ต้องการทราบพุทธวาทีทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

๑.๓.๓ ต้องการทราบว่าองค์ความรู้ทางพุทธวาทีทยา ในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายมีประการใดบ้าง และมีลักษณะอย่างไร รวมถึงนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ด้านเนื้อหา

๑.๔.๑.๑ ศึกษาทฤษฎีวาทีทยาตะวันตกที่นำมาประยุกต์ในวาทีทยาของไทย

๑.๔.๑.๒ ศึกษาพุทธวาทีทยาในวรรณกรรมไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งได้แก่ วาทีทยาของบุคคลสำคัญทั้งสองฝ่ายโดยฝ่ายไทย มีสมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระวันรัต วัดป่าแก้ว และเหล่าอำมาตย์ ฝ่ายพม่าได้แก่ พระเจ้ากรุงหงสาวดี พระมหาอุปราช และพระสนม

๑.๔.๑.๓ ศึกษาวิเคราะห์พุทธวาทีทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายตามแนวหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง คือวาทีทยาเชิงศิลปะ วาทีทยาเชิงวิทยาศาสตร์ จิตวิทยาการพูด และวรรณคดีวิจักษ์

๑.๔.๒ ด้านเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๔.๒.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๑.๔.๒.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับวิชาวาทีทยา จิตวิทยา และวรรณคดี

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ พุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทย หมายถึง การพูดเชิงพุทธ ในงานวิจัยนี้มุ่งถึง การพูดตามหลักพุทธธรรมกับศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๒ วาทวิทยา หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารด้านการพูดซึ่งประกอบด้วย วาทวิทยาเชิงศิลปะ (Speech Art or Speech Communication) และวาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ (Speech Science) ในการวิจัยนี้เน้นเชิงศิลปะ

๑.๕.๓ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง หมายถึง วาทวิทยาเชิงศิลปะ วาทวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์ จิตวิทยาการพูดและวรรณคดีวิจักษ์

๑.๕.๔ วรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย หมายถึง บทกวีนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ที่เป็นบทประพันธ์ประเภทลิลิตสุภาพ อันประกอบด้วย ร่ายสุภาพกับโคลงสองสุภาพ โคลงสามสุภาพ และโคลงสี่สุภาพ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยครั้งนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารด้านวรรณคดี

๑.๖.๑.๑ ความหมายของวรรณคดี

พระยาอนุมานราชธน^{๑๐} ได้ให้ความหมายกว้างของคำ วรรณคดีว่า น่าจะหมายถึง วรรณกรรม ส่วนความหมายที่สอง เป็นความหมายเฉพาะ วรรณคดี หมายถึง หนังสือที่แต่งดี

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี^{๑๑} กล่าวถึง ความหมายของวรรณคดีว่า เป็นวรรณกรรม หรือ งานเขียนที่ยกย่องกันว่าดี มีสาระ และมีคุณค่าทางวรรณศิลป์

วรรณคดี เป็นวรรณกรรมที่ถูกยกย่องว่าเขียนดี มีคุณค่า สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ สะเทือนใจ มีความคิดเป็นแบบแผน ใช้ภาษาที่ไพเราะ เหมาะแก่การให้ประชาชนได้รับรู้ เพราะ สามารถยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น รู้ว่าอะไรควรไม่ควร

^{๑๐}พระยาอนุมานราชธน, วรรณคดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.mwit.ac.th/_saktong/team4/54.pdf. [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๑๑}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, วรรณคดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: th.m.wikipedia.org/wiki/ [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ยังกล่าวต่อไปอีกว่า วรรณคดีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. วรรณคดีมุขปาฐะ คือ วรรณคดีแบบที่เล่ากันมาปากต่อปาก ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น เพลงพื้นบ้าน นิทานชาวบ้าน บทร้องเล่น

๒. วรรณคดีราชสำนัก หรือ วรรณคดีลายลักษณ์ เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระอภัยมณี อิเหนา ลิลิตตะเลงพ่าย

วรรณคดีในภาษาไทย ตรงกับคำว่า Literature ในภาษาอังกฤษ โดยคำ Literature ในภาษาอังกฤษมาจาก ภาษาละติน แปลว่า การศึกษา ระเบียบของภาษา ซึ่งในภาษาอังกฤษจะมีความหมายหลายอย่าง ได้แก่ อาชีพการประพันธ์ งานเขียนในสมัยใดสมัยหนึ่ง และงานประพันธ์ที่ได้รับการยกย่องจากนักวิจารณ์และผู้อ่านทั่วไป

สำหรับในภาษาไทย คำว่า วรรณคดี ปรากฏครั้งแรกในพระราชกฤษฎีกาตั้งวรรณคดีสโมสร วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยมีความหมายคือ หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี คือมีการใช้ภาษาอย่างดี มีศิลปะการแต่งที่ยอดเยี่ยม ทั้งด้านศิลปะการใช้คำ ศิลปะการใช้โวหาร และถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และภาษานั้นให้ความหมายชัดเจน ทำให้เกิดการโน้มน้าวอารมณ์ผู้อ่านให้คล้อยตามไปด้วย กล่าวง่ายๆคือ เมื่อผู้อ่านๆ แล้วทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ตื่นเต้น ตื่นเต้น หนังสือเล่มใดอ่านแล้วมีอารมณ์เฉยๆ ไม่ซาบซึ้งตรึงใจและทำให้น่าเบื่อถือว่าไม่ใช่วรรณคดี หนังสือที่ทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้น ดังกล่าวนี้นี้จะต้องเป็นความรู้สึกฝ่ายสูง คือทำให้เกิดอารมณ์ความนึกคิดในทางที่ดีงาม ไม่ชักจูงในทางที่ไม่ดี

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร^{๑๒} ได้กล่าวถึงความหมายของวรรณคดีไว้ว่า ที่เรียกว่า วรรณคดีนั้น แปลตามศัพท์ว่า ทางแห่งหนังสือ หมายถึงหนังสือที่แต่งขึ้น จะเป็นหนังสือชนิดใดก็แล้วแต่ แต่ในบรรดาหนังสือทั้งหลายนั้น แยกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. พวกหนังสือที่เป็นตำราและวิชาการ

๒. พวกหนังสือที่เป็นอักษรศิลป์ หรือศิลปกรรม

คำว่า วรรณคดี โดยนัยแห่งนักประพันธ์ เพ่งเล็งถึงหนังสือจำพวกที่สองนี้

วรรณคดีอันเป็นอักษรศิลป์นั้นหมายความว่าอะไร?

หนังสือบางเรื่อง เมื่ออ่านแล้วลึ้มตัว อาจยิ้มหรือหัวเราะออกมาก็ได้ อาจรู้สึกเศร้าใจ จนน้ำตาไหล อาจเกิดความโกรธ เคืองแค้น อาจเกิดความสำราญเป็นสุขใจ มีอารมณ์ต่างๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก สิ่งที่ทำให้ท่านเกิดอารมณ์ดังนี้ก็คือ ศิลปะ ศิลปะแห่งวรรณคดี

ม.ล.ตุ้ย ชุมสาย^{๑๓} ได้พูดถึงวรรณคดีว่า หมายถึง บทประพันธ์เชิงศิลปะที่มีลักษณะเป็นภาษาของอารมณ์และความรู้สึก มีจังหวะจะแล้ง และประกอบแต่งขึ้นด้วยถ้อยคำไพเราะดุดตัม

^{๑๒} เปลื้อง ณ นคร, คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๓), หน้า ๖๖.

^{๑๓} ตุ้ย ชุมสาย, ม.ล., วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕.

๑.๖.๑.๒ คุณสมบัติและประเภทของวรรณคดี

สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๔} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของวรรณคดีไว้ว่า

๑. เป็นหนังสือดี คือ เป็นเรื่องสมควรซึ่งสาธารณชนอ่านได้ ไม่เสียประโยชน์ ไม่ชักจูงผู้อ่านไปในทำนองไม่เป็นแก่นสาร หรือชักจูงให้เกิดอารมณ์ใฝ่ต่ำ

๒. เป็นหนังสือที่แต่งดี คือ ใช้ภาษาไทยที่ดี มีความหมายแจ่มแจ้ง เด่นชัด โฉมงาม อารมณ์ผู้อ่านให้คล้อยตามไปด้วย เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ตื่นเต้น หรือดื่มด่ำไปกับบทประพันธ์นั้นๆ

สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษาฯ ยังได้กล่าวต่อไปว่า วรรณคดีมีหลายประเภท แบ่งตามลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

๑. แบ่งตามลักษณะบทประพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ วรรณคดีประเภทกาพย์กลอน หมายถึง วรรณคดีที่ใช้คำประพันธ์ที่มีสัมผัสคล้องจองกัน หรือ เรียกว่าประเภทร้อยกรอง คือ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย และลำนำ

๑.๒ วรรณคดีประเภทร้อยแก้ว คือ การเรียบเรียงถ้อยคำโดยไม่มีบังคับสัมผัส ในปัจจุบันร้อยแก้ว หมายถึง แบบการเรียงความทั่วไป แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทหนังสือ ตำรับตำรา และประเภทวรรณศิลป์ คือ หนังสือที่มุ่งให้ความเพลิดเพลินใจแก่ผู้อ่านทั่วไป

๒. แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของเรื่อง มี ๑๐ ประเภท คือ

๒.๑ ประเภทศาสนา หรือคำสอน

๒.๒ ประเภทประวัติ หรือตำนาน

๒.๓ ประเภทชีวประวัติ

๒.๔ ประเภทพรรณนา ภูมิประเทศ หรือสถานที่

๒.๕ ประเภทแสดงความคิดเห็น

๒.๖ ประเภทนิยาย และนวนิยาย

๒.๗ ประเภทปลูกใจ

๒.๘ ประเภทวิพากษ์วิจารณ์

๒.๙ ประเภทขบขัน

๒.๑๐ ประเภทการแสดง

๓. แบ่งตามรูปแบบของเรื่อง ได้ ๑๐ ประเภท คือ

๓.๑ วรรณคดีศาสนา

๓.๒ วรรณคดีนิทาน

^{๑๔} สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติวรรณคดี เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.), หน้า ๑-๔.

๓.๓ วรรณคดีลิลิต

๓.๔ วรรณคดีนิราศ

๓.๕ วรรณคดีเสภา

๓.๖ วรรณคดีบทละคร

๓.๗ วรรณคดีเพลงยาว

๓.๘ วรรณคดีคำฉันท์

๓.๙ วรรณคดียอพระเกียรติ

๓.๑๐ วรรณคดีคำหลวง

๔. แบ่งตามความมุ่งหมายในการแต่ง ได้ ๒ ประเภท คือ

๔.๑ วรรณคดีบริสุทธิ์ แสดงความรู้สึกรหรืออารมณ์ของผู้แต่ง

๔.๒ วรรณคดีประยุกต์ แสดงความมุ่งหมายเฉพาะ เช่น ยอพระเกียรติ สอนให้

ความรู้

๕. แบ่งตามสมัยที่แต่ง แบ่งได้ ๕ สมัยคือ

๕.๑ สมัยกรุงสุโขทัย มีช่วงระยะเวลาประมาณ ๑๒๐ ปีระหว่าง พ.ศ. ๑๘๐๐ –

๑๙๒๐

๕.๒ สมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งเป็น ๓ สมัยย่อย คือ

๕.๒.๑ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นประมาณ ๑๗๙ ปี ระหว่างพ.ศ. ๑๘๙๓ – ๒๐๗๒ คือ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง จนถึงสมัยพระรามาธิบดีที่ ๒

๕.๒.๒ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ประมาณ ๖๘ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๖๓ – ๒๒๓๑ คือตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมจนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๕.๒.๓ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ประมาณ ๓๕ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๗๕ – ๒๓๑๐ คือตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงสมัยเสียกรุงครั้งที่ ๒

๕.๓ สมัยกรุงธนบุรี เป็นสมัยที่มีระยะเวลาสั้นมากประมาณ ๑๕ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๒๕ รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

๕.๔ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณ ๘๖ ปี ระหว่างพ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๔๑๑ คือ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕.๕ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึงปัจจุบัน คือ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบัน

๑.๖.๑.๓ หลักวรรณคดีวิจารณ์

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร^{๑๕} พูดถึงการวิจารณ์วรรณคดีไว้ว่า โดยปกติย่อมพูดถึง สำนวน (Style) อารมณ์ (Mood) ในการแต่ง เจตนารมณ์ (Spirit) เนื้อความ (Matter) และวิธีแต่ง ตลอดจน ภาษาที่ใช้ในการแต่ง (Technic) และการคำนึงถึงรสนิยมทางวรรณคดี (Literary Taste) ซึ่งมี ลักษณะ ๒ ประการ คือ (๑) ความคิดที่แสดงออกมา กับ (๒) ถ้อยคำที่ใช้

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ^{๑๖} ได้กล่าวถึงหลักสำหรับวรรณคดีวิจารณ์ สรุปได้ว่า ประกอบด้วยหลักใหญ่ ๔ ประการ ได้แก่ วิเคราะห์ วินิจฉัยสาร (วินิจฉัยสาร Interpretation) วิจารณ์ (พิจารณา หมายถึง พิจารณาถ้อยคำของผู้แต่ง) และวิพากษ์

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณคดี เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต^{๑๗} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ตั้งแต่ประวัติของผู้แต่ง ที่มาของเรื่องตลอดจนถึงลักษณะต่างๆ ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย พบว่า ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นคำประพันธ์ที่ร้อยเรียงกันเรียกว่า ลิลิต เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วย ร่ายสุภาพและโคลงสุภาพ โคลงที่ใช้มีทั้งโคลง ๒ โคลง ๓ และโคลง ๔ ตอนท้ายเรื่องเป็นโคลงกระทู้ อันเป็นลักษณะคำประพันธ์ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิยมใช้ในการนิพนธ์ปิดท้ายวรรณกรรมที่ทรงนิพนธ์เกือบทุกเรื่อง

สำหรับเนื้อหาของเรื่องนี้ มุ่งเน้นถึงพระปรีชาสามารถทางการรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะชัยชนะอันงดงามยิ่งของพระองค์เมื่อครั้งทรงกระทำสงครามมหาอุททัตถิกับพระมหาอุปราชแห่งกรุงหงสาวดีในพุทธศักราช ๒๑๓๕ อันเป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ไทย และสมควรได้รับการยกย่องอย่างยิ่ง^{๑๘} นอกจากจะทรงเน้นความสามารถทางด้านการรบแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสยังทรงนิพนธ์เน้นความสามารถทางการปกครอง และพระราชจริยาวัตรอันงดงาม เป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ อย่างครบถ้วนบริบูรณ์

^{๑๕} เปลื้อง ณ นคร, คำบรรยายวิชาการประพันธ์และหนังสือพิมพ์, หน้า ๒๓๘.

^{๑๖} ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์สวรรณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๖๐.

^{๑๗} ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, ตะเลงพ่าย ศรีมหาภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑).

^{๑๘} วันที่พระองค์ทรงมีชัยเหนือพระมหาอุปราชานั้นได้รับการกำหนดให้เป็น “วันแห่งกองทัพไทย” (๒๕ มกราคมของทุกปี).

นอกจากนั้นยังพบว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องนี้เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประมาณปีพ.ศ. ๒๓๗๓ ทรงพระนิพนธ์เพื่อเรียกขวัญและกำลังใจของประชาชนที่เกิดจากความหวาดกลัวภัยจากพม่าในยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยทรงพระนิพนธ์ตามพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน^{๑๙} แห่งภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้วิเคราะห์พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผลของการวิเคราะห์ พบว่า งานพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นพระนิพนธ์ดีเด่น มีเนื้อหาต่างๆ กล่าวคือเนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์หรือบันทึกเหตุการณ์ด้านพระพุทธศาสนา ด้านนิทานและที่เป็นตำรา การศึกษาพระนิพนธ์อย่างละเอียดทำให้เห็นว่า พระนิพนธ์ทุกเรื่องมีคุณค่าทั้งทางเนื้อหาและศิลปะการประพันธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงยกย่องลิลิตตะเลงพ่ายว่า โดยส่วนกระบวนกลอน เพียงบอกว่าเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสเท่านั้นก็พอแล้วไม่ต้องมีคำนำอีกด้วยทราบอยู่ทั่วกันว่าพระองค์ เป็นจินตกรวิอย่างยอดเยี่ยมพระองค์หนึ่ง พระนิพนธ์บทกลอนไม่ว่าเรื่องใดก็น่าอ่านและควรอ่านทั้งสิ้น

พระมหาวัง อาจใจ^{๒๐} ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักจริยธรรมจากพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผลการวิจัยพบว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงนิพนธ์วรรณกรรมเพื่อสอนให้บุคคลที่มีสถานภาพต่างๆ ได้มีแนวทางในการปฏิบัติตนประกอบกรรมดี ละเว้นความชั่ว หลักธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสมีมากมายหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นพรหมวิหาร ๔ สัปปุริสธรรม ๗ ราชสังคหวัตถุ ๔ และอริยมรรคอันเป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หลักธรรมทางด้านการปกครองที่ได้กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ก็คือ ทศพิธราชธรรม ๑๐ จักรวรรดิวัตร ๑๒ อันเป็น หลักธรรมที่ทำให้ประชาชนได้ร่วมกันปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ขจัดความทุกข์ และสมัคสมานกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^{๑๙}เสาวณิต วิงวอน, วิเคราะห์พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑).

^{๒๐}พระมหาวัง อาจใจ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักจริยธรรมจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร)^{๒๑} ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม และวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย ผลการวิจัยพบว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงประพันธ์ลิลิตตะเลงพ่ายในระยะเวลาที่มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เพื่อยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ และกอบกู้เอกราชแก่เมืองไทย ทรงมีกลวิธีประพันธ์ด้วยการกำหนดบทบาทของตัวละครให้มีความโดดเด่นในแต่ละด้าน เพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องด้วยการแทรกบทนิราศเพิ่มอรรถรสให้วรรณคดีมีชีวิตชีวา และแทรกหลักธรรมตามเหตุการณ์ของเรื่องได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณคดีลิลิตตะเลงพ่ายนั้นมี ๘ ประการ คือ (๑) ทศพิธราชธรรม (๒) จักรวรรดิวัตร (๓) ไตรลักษณ์ (๔) มงคล ๓๘ (๕) กรรม (๖) ราชสังคหวัตถุ (๗) ราชพละ ๕ (๘) ทศ ๖

ในส่วนที่ว่าด้วยการศึกษาถึงวิธีการใช้หลักทางพระพุทธศาสนา ผู้ประพันธ์ได้นำรูปแบบและวิธีการในการประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ชาญฉลาดอย่างยิ่งโดยการนำประวัติศาสตร์มาบรรยายได้อย่างมีอรรถรส มีหลักธรรมสอดแทรก ทำให้ผู้อ่านได้รับคติธรรมไปพร้อมกันโดยไม่เกิดความเบื่อหน่าย ลิลิตตะเลงพ่ายจึงเป็นเสมือนแหล่งขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ผู้รู้สามารถค้นหาอาหารทางความคิดในด้านต่างๆ ได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะศึกษาเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย วัฒนธรรม วิถีชีวิต หลักธรรม คติธรรม หรือความบันเทิง

ในส่วนคุณค่าของหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง และขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น พบว่าหลักธรรมเหล่านั้นสามารถประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างดีเยี่ยม ด้วยเหตุที่ชาวไทยมีความเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีวัฒนธรรมประเพณี และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกกันไม่ได้

๑.๖.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทย

พระมหาสนิท อนุจारी (สุเมธีรัมย์)^{๒๒} ได้ศึกษาพระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง และสุภาชีวิตพระร่วง ผลการศึกษาพบว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นนักปกครองที่ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิ

^{๒๑}พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๒๒}พระมหาสนิท อนุจारी (สุเมธีรัมย์), “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณีศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง และสุภาชีวิตพระร่วง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

วัตร และราชสังคหัตถุ ทรงออกว่าราชการบ้านเมืองเป็นนิจ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามีการสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น ทรงเป็นครูอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความรู้คู่คุณธรรมและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบบรมเย็น ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก พระสงฆ์มีความรู้แตกฉานใน พระไตรปิฎก และมีข้อวัตรปฏิบัติเป็นที่นาศรัทธาเลื่อมใส และทรงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชน ส่วนชาวสุโขทัยก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีความเลื่อมใสศรัทธา และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรมเป็นนิจ ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาจะสมาทานรักษาศีลกันทุกคน และยังสามารถประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างดียิ่ง ดังปรากฏคำสอนเหล่านั้นในสุภาสิตพระร่วง ซึ่งเป็นคำสอนที่ส่งเสริมศีลธรรม ปลุกฝังคุณธรรม และจริยธรรมแก่ทุกคน ด้วยเหตุที่วิถีชีวิตของชาวสุโขทัยเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา จึงทำให้มีวัฒนธรรมประเพณี และคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลายอย่างสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระมหาสุรเดช สุรסקโก^{๒๓} ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อของคนในสังคมไทยปัจจุบันส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอิทธิพลที่ได้รับก็จะเป็นไปในเรื่องผีสิงเทวดาและภูติผีปีศาจ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยสมัยโบราณ ความเชื่อลักษณะนี้จะปรากฏเด่นชัดในด้านพิธีกรรมต่างๆ เพราะพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย นอกจากนั้นยังพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน มีอยู่มากมาย เช่น ความกตัญญู ความเกรงกลัวต่อบาป และไตรลักษณ์ ทศพิธราชธรรม คำสอนที่สำคัญ และส่วนใหญ่ย่อมรับนำไปปฏิบัติก็ได้แก่ กรรมและไตรลักษณ์ โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนต้องตายและเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจของผลกรรมที่ตนเองได้กระทำเอาไว้ในชาตินี้และชีวิตที่เกิดขึ้นใหม่ก็ต้องดำเนินตามกฎแห่งไตรลักษณ์ซึ่งตนเองไม่สามารถบังคับได้ เป็นไปอย่างนี้ตลอดชีวิต และทุกชีวิต ซึ่งจากการศึกษาทำให้สามารถพบว่า ตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีการดำเนินชีวิตตามคุณธรรม และบางครั้งตัวละครที่เด่นๆ ก็ดำเนินชีวิตตามคุณธรรม เฉพาะกับคนที่มีอำนาจมากกว่าเท่านั้น แต่เบื้องหลังใช้ชีวิตแบบให้ตัวเองได้มีอำนาจ หรือเรียกว่าใช้คนอื่นเป็นบันไดเพื่อให้ตัวเองก้าวไปสู่ความสำเร็จนั่นเอง

^{๒๓} พระมหาสุรเดช สุรסקโก, “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

พระมหาประพนธ์ สุวรรณมณี^{๒๔} ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือของจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้นมี ๕ ประการ คือ

๑. กรรม คือ การทำความดี ความชั่ว ความเชื่อเรื่องกรรมที่ปรากฏมักจะสะท้อนความเชื่อว่า วิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำกรรมในอดีตชาติ คือ ถ้าทำดี ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์หรือสุคติภพ ถ้าทำชั่วก็ได้ไปเกิดในนรก หรือได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส

๒. ไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้ถาวรของสรรพสิ่งในโลกมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่รำไป

๓. ทิศ ๖ คือ คำสอนที่แสดงถึงหน้าที่ของบุคคลที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อกันเพื่อเป็นการจัดระเบียบให้กับสังคม สังคมจะมีความสุขเมื่อทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง

๔. มงคล ๓๘ ประการ ในวรรณกรรมหนังสือไม่ได้พบทั้งหมด มีเพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชา การตั้งตนไว้ชอบ การเรียนรู้ให้มาก การบำรุงบิดามารดา การให้ทาน รักษาศีล การงดเว้นจากบาปทั้งปวง การสำรวมกาย วาจา และใจให้เรียบร้อยดีงาม ความไม่ประมาท ความเคารพ ความสันโดษ ความกตัญญูกตเวที ความอดทนการบำเพ็ญตบะ การประพฤติพรหมจรรย์ มงคลเหล่านี้จะเป็นการกล่าวในลักษณะรวมๆ ไม่ได้เจาะลึกถึงรายละเอียดหลักของมงคล ๓๘ ประการ

๕. อบายมุข ๖ คือ คำสอนที่แสดงถึงโทษของการดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ผิดมุ่งแสดงถึงโทษและประโยชน์ของการงดเว้นอบายมุขเหล่านั้น

๑.๖.๔ เอกสารเกี่ยวกับวาทวิทยา หรือ การสื่อสารด้านการพูด (Speech Communication)

๑.๖.๔.๑ ความหมายของวาทวิทยา หรือการสื่อสารด้านการพูด

ก. ความหมายของการสื่อสาร

คำว่า “การสื่อสาร” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Communication” ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

^{๒๔}พระมหาประพนธ์ สุวรรณมณี, “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

จอร์จ เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) กล่าวว่า “การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง”^{๒๕}

วอร์เรน ดับเบิลยู วีเวอร์ (Warren W. Weaver) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารว่า “การสื่อสารมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคนๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดง และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย”^{๒๖}

วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) กล่าวว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารเกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อ หรือช่องทางต่างๆ ไปยังผู้รับสารโดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง”^{๒๗}

จอร์จ เกร์บเนอร์ (George Gerbner) กล่าวว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร”^{๒๘}

สวนิต ยมาภัย ให้นิยามของคำสื่อสารว่า “เป็นการติดต่อกันระหว่างมนุษย์เพื่อให้รับรู้เรื่องราว อันมีความหมายร่วมกันและเกิดการตอบสนอง”^{๒๙}

สุมน อยู่สิน อธิบายว่า การสื่อสารคือ “กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน”^{๓๐}

จากความหมายที่มีผู้ให้ไว้ต่างๆ กันข้างต้น สรุปได้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการหรือวิธีการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel) ต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียนภาพ สัญลักษณ์ ดนตรี การแสดงทั้งหลาย และพฤติกรรมต่างๆ โดยมีอิทธิพล หรือส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมซึ่งกันและกัน

^{๒๕}Geozge A Miller, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sheetram.com/mc111.asp> [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๒๖}Warren W. Weaver, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : library.nida.ac.th/termpaper5/hrd/2550/19337.pdf [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๒๗}Wilbur Schramm, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.google.co.th/search?tg=wilbur+schramm+model [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๒๘}George Gerbner, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : en.m.wikipedia.org/wiki/George-Gerbner. [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

^{๒๙}สวนิต ยมาภัย, เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๑ หน่วยที่ ๑ การสื่อสารด้วยภาษา, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๖.

^{๓๐}สุมน อยู่สิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : km.siamha.com/การสื่อสารหมายถึง.Html [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗].

ข. ความหมายของวาทวิทยา หรือการพูด (Speech)

แมคเบอร์เนย์และราจ^{๓๑} (Mc Burney, James H and Earnest J. Wrage) กล่าวว่า การพูดคือ “การสื่อความคิด ความรู้สึกของผู้พูดโดยผ่านสัญลักษณ์ทางการเห็น และการได้ยิน ซึ่งได้แก่ เสียง ถ้อยคำ และอากัปกิริยา”

เรต^{๓๒} (Reid, Loren) กล่าวว่า “การพูดมีความหมายหลายประการ เฉพาะรูปศัพท์ของ คำว่าการพูด แต่เดิมนั้น หมายถึงรวมถึง การพูดในที่ประชุมชน การอภิปราย การโต้เถียง การตีความ (Interpretation) การแสดงออกต่อหน้าประชุมชน ศาสตร์ของเสียง ความผิดปกติทางการพูดและการแก้ไข ต่อมาความหมายขยายครอบคลุมถึง การแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชน การโฆษณาชวนเชื่อ การศึกษาเกี่ยวกับถ้อยคำ และศาสตร์ของการได้ยิน หรือโสตสัมผัสวิทยา”

ปีเตอร์ บี. ดีนส์ และอีเลียต เอ็น. พินสัน^{๓๓} กล่าวว่า “การพูดเป็นความสามารถพื้นฐานที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ และสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความสามารถในการคิดเชิงนามธรรมของคนเรา”

ประสงค์ ราชณสุข^{๓๔} ให้ความหมายของการพูด หรือวาจาไว้ว่า คือ “การถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก หรือความต้องการ ด้วย เสียง ภาษา และกิริยาท่าทาง เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจได้ตรงตามจุดประสงค์ของผู้พูด”

ดวงใจ ไทยอุบุญ และแอนน์ รัตนกร^{๓๕} กล่าวถึงการพูด หรือวาจาว่า “วาจาหรือการพูดเป็นทักษะอย่างหนึ่งในการใช้ภาษานอกเหนือไปจากทักษะการฟัง การอ่าน และการเขียน ในบรรดาทักษะทั้ง ๔ อย่างนี้ วาจาหรือการพูดมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นกระบวนการที่สะดวกรวดเร็ว และสื่อความเข้าใจได้มากที่สุด วาจาหรือการพูดจึงมีความจำเป็นต่อพฤติกรรมประจำวันของมนุษย์”

^{๓๑}Mc Burney, James H. and Earnest J. Wrage, **Guide to Good Speech**, (New Jersey : Prentice Hall, 1960), p. 12.

^{๓๒}Loren Reid, **Teaching Speech**, 4th Edition, (New York : McGraw-Hill, 1971), pp. 27-28.

^{๓๓}Peter B. Denes and Elliot N. Pinson, **The Speech Chain**, (Bell Telephone Laboratories, Incorporated, 1967), p. 1.

^{๓๔}ประสงค์ ราชณสุข, **การพูดเพื่อประสิทธิผล**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^{๓๕}ดวงใจ ไทยอุบุญ และ แอนน์ รัตนกร, **ภาษาไทย ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

สมจิต ชิวปรีชา^{๓๖} ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วาทาหมายถึง การพูด การสื่อความหมายระหว่างมนุษย์ โดยใช้ภาษา แวตา สีหน้า ท่าทางต่างๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เจตนา หรือวัตถุประสงค์จากผู้พูดไปยังผู้ฟังให้เป็นที่เข้าใจกัน”

ปิ่น มุทุกันต์^{๓๗} กล่าวว่า วาทา หมายถึง การเจรจา การแสดงเจตนาของตนให้คนอื่นเข้าใจโดยตรง ได้แก่ การพูดโดยอ้อม ได้แก่การแสดงออกแทนคำพูดทุกวิธี เช่น การใช้ภาษาใบ้ (ภาษาท่าทาง) สายหน้าเมื่อปฏิเสธ พยักหน้าเมื่อรับ การบอกกล่าวด้วยอักษร เช่น การเขียนหนังสือ การทำเครื่องหมายด้วยภาพ หรือด้วยแสงด้วยสี การแสดงโดยปัญญา เช่น การครองผ้ากาสะอย่างนักบวช การแต่งเครื่องแบบอย่างทหาร การแต่งเครื่องแบบตำรวจ การแสดงตัวเป็นข้าราชการ กิริยาเหล่านี้ ถ้าทำให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นเช่นนั้น ก็อนุมานว่าเป็นวาทา

จากความหมายที่มีผู้ให้ไว้ทั้งด้านไทย และต่างประเทศ สรุปได้ว่า วาทวิทยา หรือการพูด คือ กระบวนการสื่อความหมายโดยการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจ ความต้องการ ด้วยเสียง ภาษา อากัปกิริยา เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจ ได้ตรงตามจุดประสงค์ของผู้พูด

๑.๖.๕ งานวิจัยเกี่ยวกับการพูด

พระมหาสุรวุฒิ อนุทรมโม^{๓๘} ได้อธิบายความหมายของวาทาในพุทธปรัชญาเถรวาทสรุปได้ดังนี้

๑. วาทามีความหมายเป็นศาสตร์ (Science) ศาสตร์อาจแปลความหมายได้ ๒ ทาง คือ ศาสตร์ แปลว่า ความรู้ (Knowledge) และศาสตร์ที่แปลว่าอาวุธ (Arms) คนมีปัญญารู้ว่าพูดอย่างไร มีคุณหรือมีโทษ สัมมาวาทาอันเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้เป็นหลักในการพูด ถือเป็นศาสตร์ที่ล้ำลึก สร้างสรรค์ ครอบคลุมถึงจริยธรรมที่ประกอบประโยชน์ทั้งในเบื้องต้น คือ สร้างพื้นฐานที่ดีให้แก่จิตใจ ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ในท่ามกลางช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองด้วยการประพฤติธรรม มีอุดมคติ คือรักษากาย วาจา ใจ ให้อยู่ในความดีงาม และในเบื้องปลายคือ พัฒนาตนเอง ด้วยการงดเว้นขาดในความชั่วทั้งหมด เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือนิพพาน

ส่วนวาทาที่มีความหมายว่าศาสตรา หรืออาวุธนั้น ปรากฏในโกกาสกสูตร ความว่า “ก็วาทาหยาบคายเช่นกับขวาน เกิดในปากของบุรุษแล้ว เป็นเหตุตัดรอนตนเองของบุรุษผู้เป็นพาล

^{๓๖} สมจิต ชิวปรีชา, วาทวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๓๗} ปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสุตตันตปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๐-๑๓๐.

^{๓๘} พระมหาสุรวุฒิ อนุทรมโม, “การศึกษาเรื่องสัมมาวาทาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕-๗.

ผู้กล่าวคำภาษิต ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรนินทา หรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญผู้นั้นย่อมก่อโทษ เพราะปาก...”^{๓๙} ขวานก็หมายถึงวาทะหรือ คำพูดนั่นเอง วาจาจึงเป็นอาวุธเปรียบเสมือนขวานหรือดาบสองคม ให้คุณและโทษได้มากพอๆ กัน

๒. วาจามีความหมายเป็นศิลป์ (Art) การใช้วาจาเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สร้างความประทับใจ และความเชื่อถือให้เกิดขึ้นได้ คำพูดสามารถชักจูงโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังไปสู่เนื้อหาสาระประโยชน์ หรือเป้าหมายที่ต้องการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางความคิดของผู้พูด ว่าการกล่าววาจานั้นได้นำเสนอสาระดี หรือแก่นสารอันเป็นเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ วาจาแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ และอุปนิสัยของผู้พูดว่าหยาดละเอียด เช่นใด มีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง ภายในใจอย่างไร ก็แสดงออกมาทางวาจานั้น นอกจากนี้วาจายังแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมในจิตใจของผู้พูดอีกด้วย ดังปรากฏใน วิชาขุทฺธสูตรว่า “ชนทั้งหลายย่อมไม่รู้จักคนที่ไม่พูดว่าเจือด้วยพาล หรือเป็นบัณฑิต แต่ย่อมรู้จักคนที่พูด...บุคคลพึงกล่าวธรรม ...ธรรมนั้นเองเป็นธงชัยของพวกราช...”^{๔๐}

จากพระสูตรนี้ จะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสอนให้มีสติในการพูดทุกครั้ง ซึ่งจะทำให้คำพูดนั้นเป็นคำพูดที่ประกอบด้วยคุณธรรม เป็นคำพูดที่กลั่นกรองด้วยดีก่อนจะพูดย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขเป็นที่ประทับใจผู้ฟัง จัดเป็นวาจาที่มีความหมายเป็นศิลปะชั้นเยี่ยมทีเดียว

พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างของการใช้วาจาทั้งสองด้าน คือ ในความหมายอันเป็นศาสตร์ด้วยการให้ความรู้ ความเข้าใจ ถึงแก่นแท้ในความจริงของชีวิต ทรงแนะนำสั่งสอนเผยแผ่ธรรมให้ผู้คนตั้งมั่นอยู่ในความดี และปฏิบัติตนให้ถูกต้องไปจนถึงได้บรรลุธรรมอันประเสริฐ ในขณะเดียวกันก็ทรงมีศิลปะการสอนอย่างยอดเยี่ยม ดังเวรัญชพรหมณีได้กราบทูลยกย่องพระพุทธองค์ว่า “... ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก...ไพเราะนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยายอย่างนี้เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักขุจักเห็นรูปดังนี้...”^{๔๑} จากคำสรรเสริญนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างของการใช้วาจาทั้งสองด้านเป็นอย่างดี

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข^{๔๒} ศึกษาเรื่องประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข พบว่าเกิดประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร

^{๓๙} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๓๔๔.

^{๔๐} ส.น. (ไทย) ๑๖/๗๐๘/๒๘๒.

^{๔๑} อ.อ.ฐ.ก. (ไทย) ๒๓/๑๐๑/๑๓๗.

^{๔๒} ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ก.

เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึกอารมณ์และความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมที่เพิ่มขึ้นของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นจากอบายมุขหรือสิ่งเสพติด ระดับธรรมะที่เกิดในจิตใจของผู้เข้าอบรม เช่น ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักให้อภัยไม่พยาบาทจองเวร ความสำนึกในบาปบุญคุณโทษ เชื่อในหลักกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีสติในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เฉพาะหน้า และความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ

ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข^{๔๓} ศึกษาเรื่องการสื่อสารกับตนเองในพระพุทธศาสนา พบว่าการสื่อสารกับตนเองในพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นในระดับจิตใจ โดยที่กระบวนการรับรู้ที่เกิดขึ้นในมโนทวารวิถีของบุคคลนั้นเอง เป็นการเกิดขึ้นเฉพาะตน ภายในตนเอง มีตนเองเป็นผู้รับสาร โดยมีได้มุ่งสื่อสารไปยังบุคคลอื่น ไม่ว่าจะปรากฏออกมาภายนอกหรือไม่ก็ตาม การสื่อสารดังกล่าวเป็นได้ทั้งการสื่อสารทางเดียวหรือสองทาง เกิดได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดกาลเป็นได้ทั้งในทางกุศลหรืออกุศล ปรากฏรูปแบบได้ทั้งภาษาถ้อยคำและภาษาภาพ การเกิดขึ้นของการสื่อสารกับตนเองในพระพุทธศาสนา ถือว่าเกิดขึ้นทันทีที่จิตมีการทำหน้าที่ เช่น คิด หรือรู้สึก หรือนึกออก จำได้ ส่วนขั้นตอนหรือกระบวนการสื่อสารกับตนเอง พิจารณาจากกระบวนการเกิดขึ้นของจิต หรือการทำหน้าที่ของจิตที่เรียกว่า วิถีจิต สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับตนเอง ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ อารมณ์ทั้ง ๖ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ทวารทั้ง ๖ และการทำหน้าที่ของจิต เจตสิก รวมไปถึงปัจจัยที่ไม่สามารถกำหนดได้คือ กรรมวิบากด้วยสำนึกความสำคัญของการสื่อสารกับตนเองในพระพุทธศาสนา พบว่า มีความสำคัญต่อการสื่อสาร ด้านการแสดงพฤติกรรม ด้านการดำเนินชีวิต ด้านการพัฒนาตนเอง และด้านการปฏิบัติธรรม-บรรลุมรรค

ส่วนประโยชน์และโทษของการสื่อสารกับตนเองขึ้นอยู่กับว่าเป็นไปในทิศทางใด หากเป็นไปในฝ่ายกุศลก็ก่อประโยชน์ หากเป็นไปในทางอกุศลก็ก่อโทษ

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารี ป.ธ. ๙)^{๔๔} ได้นิพนธ์ทฤษฎีการเทศน์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือวิทยักเทศน์ ว่าผู้เทศน์ต้องมีจุดมุ่งหมายในการเทศน์ว่าเทศน์เพื่ออะไร ด้วยความปรารถนาผลอะไร ตนมีความประสงค์อย่างไรบ้าง จุดหมายของการเทศน์ชั้นสูงสุดได้แก่ วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสถึงมรรคผลและนิพพาน ซึ่งมี ๕ อย่าง คือ (๑) ตถังควิมุตติ คือ พ้นชั่วคราว (๒) วิกัมภณวิมุตติ คือ พ้นด้วยการสะกดไว้ (๓) สมุจเฉทวิมุตติ คือ พ้นด้วยเด็ดขาด (๔) ปฏิปัสสทธิวิมุตติ คือ พ้นด้วยความสงบ และ (๕) นิสสรณวิมุตติ คือ พ้นด้วยการออกไป กล่าวคือ

^{๔๓} ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข, “การสื่อสารกับตนเองในพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๔๔} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารี ป.ธ.๙), วิทยักเทศน์, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง ๒๕๔๒), หน้า ๗-๔๔.

พ้นจากกิเลสตัณหาที่ยึดมาตลอดถึงเวลาสิ้นชีพคือถึงนิพพาน นอกจากนี้ยังมี จุดมุ่งหมายของการเทศน์อีกประการหนึ่งคือ ต้องมุ่งให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (๒) สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด (๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ (๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ และ (๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

๑.๖.๖ เอกสารด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการพูด

ม.ล.ดุษฎี ชุมสาย^{๔๕} อธิบายไว้ว่า จิตวิทยา คือ “วิทยาศาสตร์ในลักษณะทั้งหลายทั้งปวงแห่งวิชาวิทยาศาสตร์ที่พยายามศึกษาพิจารณาธรรมชาติของจิต โดยสังเกตพิจารณาพฤติกรรมของอินทรีย์ เพื่อจัดจำพวกลักษณะต่างๆ ของจิต เพื่อให้คนสามารถควบคุมและ/หรือพยากรณ์พฤติกรรมของจิตได้

พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกาย ทางความคิด และความรู้สึก เพื่อตอบสนองสิ่งเร้า

การสื่อสารด้วยการพูดระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบทางจิตวิทยาที่มีผลทั้งต่อผู้พูดและผู้ฟัง การพูดจึงจะสัมฤทธิ์ผล

อับราฮัม มาสโลว์^{๔๖} (Abraham Maslow) ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์มีอยู่ ๕ ประการ เรียงลำดับตั้งแต่ขั้นต่ำสุดถึงสูงสุดได้แก่ ความต้องการด้านสรีระ ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรัก และความต้องการเป็นส่วนเป็นเจ้าของ ความต้องการความมีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น และความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต

ประสงค์ รายนสุข^{๔๗} ได้พูดถึงองค์ประกอบ ทางจิตวิทยาที่มีผลต่อผู้พูดสรุปได้ว่า บุคลิกภาพมี ๒ ลักษณะ คือ บุคลิกภาพภายนอก กับ บุคลิกภาพภายใน สำหรับบุคลิกภาพภายนอก เน้นเรื่องเสียงและการพูด ส่วนบุคลิกภาพภายใน เน้นเรื่องความเชื่อมั่น ความจริงใจ และความจริงจังเป็นสำคัญอันจะส่งผลให้การพูดในครั้งนั้นๆ ประสบความสำเร็จตามความต้องการของผู้พูด

มอนโร และ เอนิงเจอร์^{๔๘} (Monroe and Ehninger) ได้กล่าวถึงหลักการพูดจูงใจ หรือ ทฤษฎีการจูงใจของมอนโร ซึ่งบางคน เรียกว่า บันได ๕ ขั้นของมอนโร มี ๕ ประการ ได้แก่

^{๔๕} ดุษฎี ชุมสาย, ม.ล., **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สวัสดิ์, ๒๕๐๔), หน้า ๓๔.

^{๔๖} Abraham Maslow, **Motivation and Personality**, (New York : Harper and Raw, 1970), p.35.

^{๔๗} ประสงค์ รายนสุข, **การพูดเพื่อประสิทธิผล**, หน้า ๑๓๔-๑๔๑.

^{๔๘} Alen H. Monroe and Douglas Ehninger, **Principle of Speech Communication**, 2th ed., (New York: Longmans, Green and Co., 1949), pp. 260-267.

- (๑) ขั้นสร้างความสนใจ (Attention step) โดยใช้วิธีกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจทันที
- (๒) ขั้นสร้างความต้องการ (Need step) เป็นขั้นที่ทำให้ผู้ฟังต้องฟังต่อ
- (๓) ขั้นสนองความต้องการ (Satisfaction step) เป็นการสนองความต้องการและความพอใจให้แก่ผู้ฟัง

(๔) ขั้นสร้างภาพให้ผู้ฟังนึกเห็นผลที่จะเกิดขึ้น (Visualization step) เป็นขั้นเสนอความคิดเห็นประกอบด้วยตัวอย่างชัดเจนเพื่อให้ผู้ฟังนึกเห็นภาพในใจ

(๕) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action step) เป็นขั้นสุดท้ายให้ผู้พูดเรียกร้องให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย วรรณคดีไทยกับพระพุทธศาสนา และวาทวิทยา รวมถึงจิตวิทยาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพูด พบว่าลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดีของพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงมีชัยชนะอันงดงามยิ่งในสงครามมหายุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดีในพุทธศักราช ๒๑๓๕ อันส่งผลให้พระเกียรติคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแผ่ไพศาลไปทั่วนานาประเทศในยุคนั้น และทำให้สยามวางวันศึกสงครามไปนานนับร้อยปี ผลงานนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสมีคุณค่าทั้งด้านเนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ รวมถึงหลักจริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ตลอดจนการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับสถาบันครอบครัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างดียิ่ง

ส่วนด้านวาทวิทยา ซึ่งปรากฏในลิลิตตะเลงพ่ายในลักษณะของบทสนทนาที่สะท้อนถึงวาทะในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจวิเคราะห์ตามหลักของวาทวิทยา จิตวิทยา และแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้น ยังไม่พบในงานวิจัยเรื่องใดเลย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่ศึกษาวิจัย พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย โดยเน้นเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทะ หรือบทสนทนาของบุคคลสำคัญที่ปรากฏในเรื่อง เพื่อนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์โดยเฉพาะในทางวาทวิทยาเชิงสร้างสรรค์เสริมสามัคคีธรรมแก่สังคม

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นด้านเอกสารโดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ได้แก่

๑.๗.๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก และวรรณกรรมไทย เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

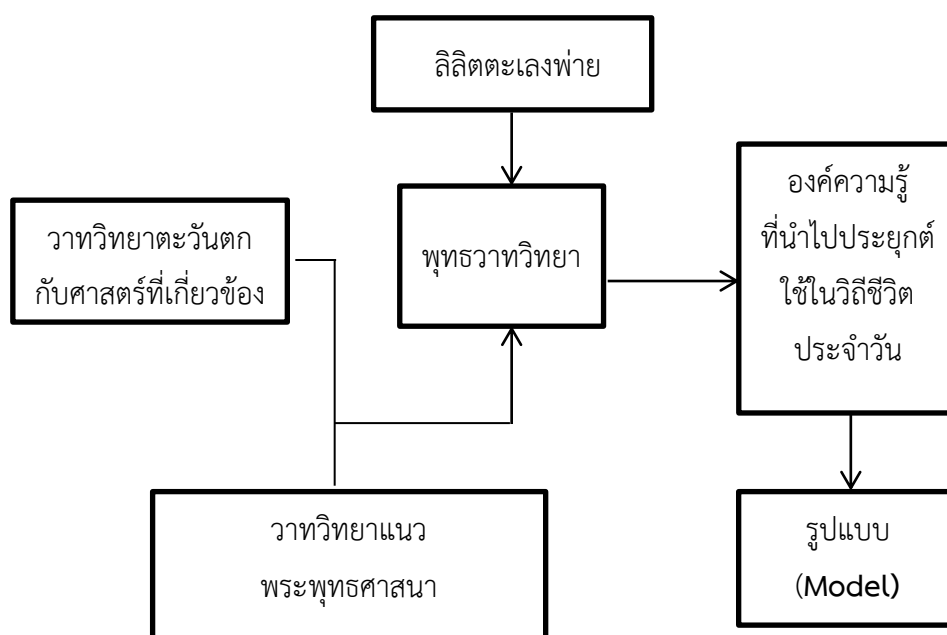
๑.๗.๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา วาทวิทยา จิตวิทยาการพูด วรรณคดีวิจารณ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลที่ได้จากข้อ ๑.๗.๑ มาวิเคราะห์ วิเคราะห์ วิพากษ์ และเรียบเรียง ให้ถูกต้องเหมาะสม

๑.๗.๓ นำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้มาประมวล และนำเสนอในรูปแบบ (Model) ของวาทวิทยาที่มีคุณค่าควรนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย นำเสนอองค์ความรู้ กับแนวทางนำไปใช้ และข้อเสนอแนะ

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)



แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ทำให้ทราบทฤษฎีวาทวิทยาตะวันตกที่ประยุกต์ใช้ในวาทวิทยาของไทย
- ๑.๙.๒ ทำให้ทราบพุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย
- ๑.๙.๓ ทำให้ทราบลักษณะของพุทธวาทวิทยาในวรรณกรรมไทยเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย และได้องค์ความรู้รวมทั้งรูปแบบ (Model) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน